Šķirties vai neškirties?

Likums un cilvēks

Cilvēks un likums

Virs tautas tiesas sēžu zāles durvīm sarkanburtu gaismaš tāfele brīdina: «Tiesas sēde. Ievērojiet klusumu!». Papēžām šodien izskatāmo lietu saraksts, kēs piesprausts turpat — durvju labajā pusē. Laulības šķiršana. Laulības šķiršana. Laulības šķiršana... Bērziņa pret Bērziņu, Smirnovs pret Smirnovu utt. Ievērosim brīdinājuma prasības un klusībā mēģināsim aprēķ, kāpēc mūsu laulības šķiršanas iestādes tik noslogotas, kāpēc šķirto laulību tiņā vēl joprojām spītīgi turamies pirmajās rindās no tikai savā valstī, bet visā pasaulē.

Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodeksa preambulā ierakstīts, ka svarīgākais ģimenes pienākums ir jaunās paaudzes komunistiskā audzināšana, tās fizisko un garīgo spēku attīstīšana. Tātad, ja laulību šķir, šis cēlais uzdevums nu nekā nevar tikt realizēts. Nobērnu ģimenēs, nedz arī tajās, kurās pēc laulības šķiršanas bērni paliek tikai vienā vecāka tiešā audzināšanā. Tas nozīmē — ir ignorētas sabiedrības intereses, savdabīgā veidā pārkāptas likuma prasības. Optimists varētu iebilst: pakāpu, nekur taču vēl nav teikts, ka, reizi šķiroties, nebūtu iespējams atkal nodibināt jaunu ģimeni? Protams, var, — un biezi vien bijušie šķirtenī tā arī izdara. Bet... Viens «bet». Sabiedrības intereses neļauj gaidīt, kamēr divi tās locekļi eksperimentās, līdz atradīs optimālo variantu savas ģimenes «ligzdas» atjaunumam. Nevar tāpēc, ka laulības šķiršanas problēma ir cieši saistīta ar vēl vienu, šķiet, svarīgāku — zemo dzimstības līmeni. Vai arī — tajās ģimenēs, kurās pēc kāda laika ierodas pateves vai pamāte, grūti pamāt saskanu un nodrošināt pilnvērtīgu jaunās paaudzes audzināšanu. Par to liecina fakti — lielāko daļu likumu pārkāpumu izdara tauniešī, kas dzīve šķirtas laulības ģimenēs vai arī tādās, kuras faktiski izirušas, tikai juridiskās formalitātes pagaidām palikušas nenokārtotas. Tāpēc grūti atrast argumentus tiem, kas apgalvo: šķiros, un viss. tā ir mana personiska dzīvsana. Nav vis! Tā ir visas sabiedrības lieta, un daudz labāk būtu, ja mēs par to domātu, ne tikai klusībā apsprietoties ar sevi. Ja sāp, nevajadzētu klusēt. Neviens mūs svēto mocekļu kārtā tāpēc necels. Sabiedrības sāpe jāizrunā skaļi. Ne tādēļ, lai tiksmināt par vienu otru nevēlamu parādību, bet lai tās izmi. dētu.

Tātad — kāpēc šķiramies? Kā tad tā — pievisam nesen taču divi laimīgi cilvēki devās uz civilstāvokļa aktu reģistrācijas vietu, lai apliecinātu: mēs veidosim ģimeni — pamonju sabiedrības pamatšūnu! Pēc tam «rūgtsi rūgtsi», laimes vēlējumi, solījumi, zvārezti mūžīgi mīlēt, rūpēties, sargāt ģimenes pavardu. Paiet laiks — vieniem dažī mēnešī, citiem pat sudrabkāzu robežās, un šie pēši kādreiz tik laimīgie nu jau kā process dalībnieki sēž zālē, virs kuras durvīm uguns vārdi: «Uzmanību! Tiesas sēde».

...NODROŠINĀT KATRAM BĒRNAM LAIMĪGU BĒRNĪBU...»

(No Latvijas PSR Laulību un ģimenes kodeksa)

Mēdz teikt, ka, šķirot laulību, ceļš līdz tautas tiesai ejams daudz grūtāk nekā līdz civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādei. To varētu izskaidrot ar lī ms noteikumu: ja laulātajiem ģimenē nav nepilngadīgu bērnu, laulību šķir civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādes (LPSR LGK 39. pants).

Bērni... Vai viņu intereses vienmēr ievērojam? Labākajā gadījumā, pošoties uz tiesu, māmiņa vai tētis pajautā:

— Kasparīn, pie kā tu vēlētos palikt?

— Pie abiem...

Bet vecāki tomēr aiziet, lai atgriežtos ar spriedumu, kurā starp citu minēts: «...dēlu Kasparu atstāt mātes audzināšanā...» Bērns nesaprot — kā tad tā: tētis pie mums vairs nedzīvos! Nekad nedzīvos... Sola gan atnākt, apciemot. Bet vai tad tā vajadzēja? Ko es tik lausmīgi slikstu esmu nodarījis, ka man atņēma tēti, manu tētiņ Māmiņa tagad gan apgalvo, ka viņš esot bijis slikts, reizēm rupji runājis, nācis mājās lereibis. Tas gan. Raksturi neesot saskanējuši. Bet ko bērns vēl daudz saprot no raksturiem! Abstraktas lietas — pagaidām neizpētīta pasaule. Rūp konkrētais. Viņam ainem tēvu. Vienīgo. Tiem dublieri nemēdz būt. Kā vārdā? Visuvarenās rakstura nesaskanēšanas dēļ. Kas ainem? Ne jau tautas tiesa. Arī ne māmiņa tik daudz. Bieži vien tēva rīcība tegad liegusi dēla tuvību. Bet to dēlēns varbūt saprastīs vīra gados. Sobrīd viņā briest ignums, pārmetumi mātei, kas, bērnam paaugoties, var pārvērsties naidā un bieži vien pat neapzinātā protestā arī pret sveša, gluži neitrālām cilvēkiem. Māte, jūtot sava bērna reakciju, visiem spēkiem cenšas atgūt mīlestību. Soudzē, apčubina un aprūpē: ak, tu manu labulīti, manu bārenīti Lutiņa. Aug egoists. Egocentrismu vēl vairāk pastiprina mātes runas — tēvs tāds, tēvs šitāds, sak, vispārējās lietas labad — lai tikai dēlīnā nesadomātu simpatizēt tēvam. Un tā kādā jaukā dienā, kā parasti mēdz izteikties, maigais, bet nu jau jaunekļīgais pubertātes izdara noziegumu, teiksim, uz ielas smagi piekauj nejaušu garāmgājēju. Ilgi akumulētais negatīvais lādiņš sprāgst. Mīlētā māte izmisumā lauza rokas — vai dieniņ! Kā tad tā! Viņš nav vainīgs! Dēvu to labāko, audzināju, pūles neteupīdema.

Izmeklēšanas iestāžu darbinieki lakoniski konstatē: to jau varēja gaidīt — apsūdzētais auga šķirtā ģimenē, māte nevarēja nodrošināt pilnvērtīgu dēla audzināšanu, trūka stingrās tēva rokas. Šādu izskaidrojumu, motivējot likuma pārkāpēja rīcību, parasti min apsūdzības raksta un spriedumā. Bet vai tikai? Tagad biezi vien māte, pateicoties dzīves līmeņa straujam kāpumam, viena spēj nodrošināt ar visu nepieciešamo. Gan no materiālā, gan pedagoģiskā viedokļa. Daudzas šķirtas, nes strādā par ārstēm, pedagogēm, mācību spēkiem, juristēm. Tātad — it kā spētu. Un tomēr ziks... Acīmredzot bez materiālā un pedagoģiskā aspekta naviisam novārtā atstājam varbūt pat svarīgāku — psiholoģisko.

...Rūgtuma kamols, pārvērties protesta vulkānā, lauztin lauzas savstarpējo attiecību virspusē. Dēla cimsms pret māti: tas tev par to, ka neprati satikt ar tēvu, uzsākte draudzība ar ezažo pūķi — arī es vēlos dzīvot kā tēvs, jo tā droši vien ir vieglāk — tik vien tā pienākuma kā laikus samaksāt alimentus. Paplucināt, ja vien spēks atļauj, patāvu: ko tu lelīdi mūsu ģimenē — es te būšu noteicējs! Meitas skepse: ko tu, māmiņ, māci man! tiklai būt — nav vērts: pēti redzi, cik tālu tu ar to esi nonākusi.

Kas vainīgs? Tēvs? Māte? Dēls? Meita? Patēvs? Bet varbūt tautas tiesa, kas pārsteidzīgi un priekšlaikus šķīra laulību? Tiesī — neviens. Vaina meklējama daudz agrāk. Kad tēvs un māte vēl bija tikai vīrs un sieva vai pat līgavainis un līgava. Jau tad vajadzēja dzimt atbildībai pret sevim nākamajiem bērniem.

Sīkumiem piemīt tā netīgā īpašība, ka tie nemēdz būt sīkumi. Nebūtiskas nesaskaņas, strīdini, rīvēšanās, pat kircināšana nereti aizsvilst neapdzēšamā ugunskurā, kas monotoni spraktši: šķirties! šķirties! Iestājas kēdes reakcija — iecirtīgā sieva aizbrauc, piemēram, uz somu pirti, apvainotais vīrs meklē mierinājumu, — ko var darīt, ja tobrīd nekā prātīgāka nāk palīdzību! Tas varētu būt tehniski vieglākais solis. Katrs aiziet uz savu pusi. Kā svešinieki. Bet uz kuru pusi lai pošas dēls? Un meita? Un tomēr — reizi par visām reizēm jāizšķiras — šķirties vai neškirties! Kā būs labāk bērniem. Tieši viniem, jo viņu interešu labad, manuprāt, jāpurē sava veselība, labklājība, miļestība. Tā nebūs bērnu lutināšana — tikai rūpes par morāli spēcīgu jauno paaudzi. Bet kas gan to peleiks, kurš pravietis pareģos: šķirieties, jūsu bērniem un arī paša bērniem būs vieglāk, vai otrādi. Neviens neuzdrošinās. Bet te, kuriem būtu vēlāmais palīdzēt, veirāk vai mazāk laipni dzird laulāto atbildi: piedodiet, ne jūsu cūka, ne druva! Un te nu sasķaramies ar visai sarežģītu problēmu — cik lielai jābūt sabiedrības iejaukšanās pakāpei? Ja apgalvojam, ka ģimene ir sabiedrības pamatelements, tad loģiski — ja tā kaut kas nikņojas un nefunkcionē tā, kā vajag, sabiedrībai jāpalīdz kļūmi novērst. Visa sabiedrība, protams, to nederīs. Radi, draugi, darba biedri, paziņas. Tuvi cilvēki, kas vislabāk pazīst abus laulātos. Zina ne pēc kādam palīdzēt, uzkrāta vērā nemama laulības dzīves pieredze. Bet ar to vien vēl ir par maz. Jāprot pata pārdzīvoto sasķatīt caur cita — ģimenes nelaimē nonākušā dzīves prizmu. Ne katrs to spēj. Tātad iejaukties vai neiejaukties? Iejaukties! Tačū sabiedrībai jādelegē tādi, kas prot dot rezultātu. Protams, pozitīvu. Nevis, kā tagad dažkārt notiek — tu, Krūmiņ, esi darba pirmrindnieks, rūpējies, lai dzērāja Kocina ģimenē viss būtu tip-top! Tā sakot, uzņemies šefību! Nākotajā ražošanas sapulcē dosi pārskatu par to. Skaidrs?

«...VEIDOT ĢIMENES ATTIECĪBAS, KURU PAMATĀ VISU ĢIMENES LOCEKĻU SAVSTARPĒJA MĪLESTĪBA, DRAUDZĪBA UN CIENA...»

(No Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodeksa)

Ciena... Soreiz par draudzību un mīlestību nerunāsim. Daudzi savas domas par tām jau izteikuši.

Pirms nedēļas skaistākajā Rīgas parkā satiku savu bijušo studiju biedru.

— Kā klājas?

— Izšķiros. Ar to dullo vecenī ilgāk nebija iespējams dzīvot! «Dullo veceni...» domāju. Bet pirms gadiem trim kopmītnes šaurībā divi iemīļojušies pēdējā kursa studenti, iebaudot nieciņās vakariņas, durdināja: «Niem, cālīt, šo kartupelīti! Rau, kāds brūns, brūns apcepies!» — «Paldies, kašīt, ēd vien pati — tev jau jāēd par diviem!» Kād pabeidza augstās skolas, «cālītis» sāka dzert, «kaķītis» nelāva. Izšķīrās. Dullā vecene? Tas pats kaķītis, tikai pēc trim gadiem. Un tāpēc vien, ka protestēja pret vīra pārmērīgajām bakhanālijām.

Ciena? Vai tā izpaužas tikai divu laulāto mīlināmo vārdu plūdos, kas biezi vien to adresātam varētu būt pat netikami. Par pelēm, runčiem, cāļiem, kaķiem, ežiem un tamlīdzīgiem dzīvniekiem, protams, deminutīvā var jau uzrunāt, nevienam ar to sevišķs jaunums netiks nodarīts (ja neņem vērā šādas kakošanās, nenoliegsim, — mazliet sīkpilsonisko, pastiktas gaumes piegaršu). Bet ne jau par to šoreiz runājam. Kur slēpjas tā pārsteidzošā metamorfoze, proti, ka relatīvi nieciņā laika posmā mīlestība (pieņemsim — patiešām bija) deģenerējās līdz tādam stāvoklim, kuru pat grūti precizēt. Naids? Nebūs: šķirteni taču pārāk labi apzinās arī savu daļu vainas. Tā, šķiet, būs negatīvu emociju sintēze, kur vienā kaušā ilkts un vārīts egoisms ar kādreizējās, liekas, tikai fiziskās mīļas paliekām, neizdevušās dzīves nozēlas ar pārpratu virtēkļiem teatralitāti, sīkmanīgas atriebības (kaut vārdos) žults ar puicīgu bravūru. Ciena? Tā šajā kokteilī neiederas. Un lieki tagad mekiēt — tā acīmredzot nav bijusi visā laulības dzīvē un pirms tās.

Mēdz teikt, ka nevienu ar varu neverot piespiest cienīt. Tas gan. Bet neviens jau nepagār, lai to darītu. Turklāt grūti iedomāties, kā var prasīt, lai ciena, ja daudzi šķirtie ļaudis nemaz nezina, ka tāda ētikas kategorija pastāv, vai arī reducējuši to līdz šā vārda tukšai skaņai. Iznāk kaut kas līdzīgs divu pārdzērušos plenču dialogam:

— Vai tu mani, hik, cieni, lops tādš?

— Man domāt — jā...

— Tu man skaties! Ja cieni, tad rauj lekšā! No, hik, kakliņa...

Kāpēc mēs biezi vien aizmirstam cienīt otru cilvēku? Vienaiga, kas viņš būtu — nejauši sastapts cela gājējs, pasažieris autobusā, vīrs, sieva, kaimiņi, darba biedrs. Kāpēc pārāk zems tā sauktais iekšējās kultūras līmenis? Vai tā būtu ieraušanās sevi, norobežošanās, augstprātība, kroplīgs «sava «es» izcelšanas veids? Varētu pieņemt, ka tā. Bet kas to rada? Audzināšanas trūkums. Vai, precīzāk sakot, robi jūtu audzināšanas kompleksā. Jau no skolas sola. Kād jaunieši nodibinājuši ģimeni, ir stipri par vēlu sākt runāt par cienas audzināšanu, un vēl jo vairāk tad, ja viņi šķiras.

Ja ģimenē nav bijusi savstarpēja ciena, vaļi laulātajos meklēt paš cienas kripatas. Un te jau laikam visu nelaimju sakne — ja necieni pats sevi, tad nav iespējams cienīt citus. Visspilgtāk, šķiet, tas izpaužas šiešī laulības šķiršanas dienā. Kas gan ies klausīties labajos padomos pirms tiesas sēdes: lūdzu, šķirieties, ja esat tā nolēmuši, pa godam; nemazgājiet savas ģimenes netīro veļu citu ausīm un acīm! Kur nu! Līdzko dots vārds prasītājam un atbildētājam, sākas sadzīves samazgu ežiotāža. Un visu to tiesai pasniedz kā pierādījumus, kā paskaidrojumus pēc būtības. Klausās tautas tiesnesis, piesēdētāji. Nepārtrauc. Cer, ka kaislīgajos vārdu plūdos spēs nokert vienu otru īstu pierādījumu graudu, kas noderēs spriedumam. Bez šaubām, tos iegūst. Arī ar liecinieku un lietisko pierādījumu palīdzību. Bet viss lielais, nebūtiskais varēja arī nebūt, ja laulāšie mācētu cienīt sevi un galu galā — tautas tiesas darbiniekiu dārgo laiku. Bet tas vēl nav viss! Kulminācija pašcienas pretpolam tiek sasniegta, kad tiesa ķeras pie laulāto kopmantas sadales (gadījumos, kad bijušie laulātie labprātīgi nespēj to izdarīt). Kas tikai netiek dalīts! Veci palagi, desmitreiz mazgāti logu aizkari, alumīnija karotes, pārdeguši gludekļi, devīna glāzītes. Kā vārdā? Varbūt nabadzības? Kur nu! Spītības, nenovīdības — lai tikai netiktu otram. Interesanti, ka šādās situācijās nekad nenorisinās strīdi, teiksim, par grāmatu sadali. Bet — laikam jau nevar sadalīt to, kā vispār nav bijis.

Nožēlojami! Un jūs kādreiz viena otram teicāt, ka mīlat...

Pašcienas trūkums izpaužas ne tikai šādā veidā. Cik bieži gan gadījies vērot, ka laulību lēmdas šķirt ar gluži tādu pašu noskaņojumu, it kā, teiksim, mašīnas vajadzētu nokārtot maksājumus par dzīvokļa tri. Šak, tikai gālā ar formalitātēm, un pēc tam atliks vēl laiks aizbraukt uz jūrmalu paseuļoties.

Jūs varbūt iebilstīt: «Ko tur daudz pārmest! Tā droši vien šķiras vienkārši laulāti — kā viņi prot, tā izrīkojas.» Tas gan. Nāc jau vēl mums iznākusi «lse šķiršanās pamācība». Runa ir ne tik kai par tā sauktajiem vienkāršajiem laulātajiem. Un te nu lieli nodēr vecā atzīne, ka inteligences cilvēka kultūra nav atkarīga tikai no ieģūtās izglītības pakāpes.

...Kādā mūsu tautas tiesā šķira visai pazīstama dzejniekā laulību. Civilprocesa pārtraukumā simpātiskā tiesas sēdes sekretāre saņēma nākamā šķirtena dzeju grāmatu ar jūmīgu mīļas apliecinājuma ierakstu. Kās tur jauns? Vai tad autors lasītājā vairs nedrīkstēs pasniegt savu darbu? Aizlieqts jau nav. Tačū cienījamais dzejdaris bija pie mīrsla, ka tiesā viņš ieradies tādēļ, lai šķirtu laulību. Tādā apskaidrība nāca tikai pēc dažām sekretāres vārdiem, kad viņa atdeva dāvinājumu atpakaļ: «Cik tētiņ».

Vai pašcienas deficītā vainojama tikai mūsu gara nabadzība? Varbūt mēs visu it labi zinām, kā vajadzētu rūpēties par citiem, sevī, kā uzvesties, bet to nevēlamies izrādīt. Baidāmies, ka mūs varēs pārprast, pārmetīs jūtelģumu, sentimentalitāti, nedod dievs — saskatīs vēl kādas slkburzūziskas tendences! Tad jau labāk tā — vienkāršāk. Kur šīs vienkāršums daudzreiz noved, mēs tagad zinām. Kaut gan, šķiet, «vienkāršums» nebūtīstais vārds. Prastums!

Ar šo kaiti, vērojot laulības šķiršanas procesuālo gaitu tiesas zālē, slimo daudzi, starp tiem — arī radiošie un vadošie (tie, kas sevī par tādiem dēvē) darbinieki un diemžēl arī manas profesijas pārstāvji — juristi.

Dažreiz tiesas sastāvs apspriežas istabā visai ilgi nopūlas, rakstot spriedumu laulības šķiršanas lietā. Skaidrs, ka turpmāk laulību nav iespējams saglabāt, bet kad jāmotivē, kāpēc, — ļatie cēloņi kļūst pārāk abstrakti. Un lieki kas, pareizi vien būs. Laulība izira nevis tāpēc, ka vīrs pēc gadiem piemirsa apsveikt sievu kāzu dienā, bet gan tāpēc, ka ģimenē nebija savstarpējas cienas. Bija uzvarējis prastums.

Kā tad īsti beigu beigās pašlaik — šķirties vai neškirties? Ja ģimenē aug bērni un visi tās locekļi cits citu mīl un ciena, jautājums, šķiet, kļūst lieks. Bet nebūtisku sīkumu dēļ tautas nākotni gan nevajadzētu bojāt.

AIVARS VĪNKALNS,
jurists

Redaktors V. KRUSTIŅŠ